نیازسنجی برنامهٔ درسی مهارت‌های زبانی در مقطع کارشناسی رشتهٔ زبان و ادبیات عربی (تحلیل مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های زبانی)

دانش محمدی رکعتی[1]، عیسی متقی‌زاده[2]*، الهام فروزنده[3]، مسعود فکری[4]

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران/ عضو هیئت علمی زبان و ادبیات عربی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

۲. دانشیار زبان و ادبیات عربی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. استادیار زبان انگلیسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

٤. استادیار زبان عربی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

دریافت: ۹۲/٤/١٤ پذیرش: ۹۳/٦/۲۲

دوماهنامهٔ جستارهای زبانی
د٦، ش٤ (پیاپی ۲۵)، مهر و آبان ۱۳۹٤، صص ۲۵۱-۲۷٤

چکیده

نیازسنجی یکی از مؤلفه‌های مهم برنامهٔ درسی است که به‌دنبال کشف نیازها، خواسته‌ها، علایق، سلیقه‌ها، مشکلات و ضعف‌های زبانی زبان‌آموزان و فاصلهٔ میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب است. در این جستار، می‌کوشیم ازطریق نیازسنجی، مشکلات زبانی دانشجویان رشتهٔ زبان و ادبیات عربی را تحلیل کنیم تا نمودی واقعی از وضعیت برنامهٔ درسی فعلی مهارت‌های زبانی در این رشته و فاصلهٔ آن با وضعیت برنامهٔ درسی مطلوب را ارائه کنیم.

روش پژوهش پیمایش و ابزار پژوهش پرسش‌نامهٔ محقق‌ساخته است. جامعهٔ آماری پژوهش شامل دو گروه مدرسان مهارت‌های زبانی و دانشجویان ترم ششم مقطع کارشناسی رشتهٔ زبان و ادبیات عربی است. روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای و روش تحلیل داده‌ها کمی (توصیفی و تحلیلی) است. در پژوهش حاضر، به‌دنبال پاسخ به این سؤال هستیم که دانشجویان به چه اندازه در هریک از مهارت‌های زبانی اصلی، مهارت‌های فرعی و استراتژی‌های مهارت‌ها با مشکل روبه‌رو هستند و مشکلات زبانی دانشجویان بیشتر از ضعف آنان در کدام‌یک از توانش‌های زبانی ناشی است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که دانشجویان در مهارت‌های شنیدن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن بالای حد متوسط با مشکل روبه‌رو هستند و مشکلات زبانی آنان ممکن است از ضعف توانش ارتباطی

* نویسندهٔ مسئول مقاله: E-mail: motaghizadeh@modares.ac.ir

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

(توانش دستوری، توانش زبانی- اجتماعی و توانش تحلیل گفتمان) ناشی باشد.

واژگان کلیدی: برنامهٔ درسی زبان و ادبیات عربی، نیازسنجی، مشکلات زبانی، توانش ارتباطی، مهارت‌های اصلی.

مقدمه

اگر برنامهٔ درسی[1] دارای چهار عنصر اهداف، محتوا، روش و ارزشیابی باشد (مهرمحمدی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۲)، نیازسنجی[2] یکی از مؤلفه‌های مهمی است که پایه و اساس هر چهار عنصر به‌شمار می‌رود. شناسایی و تعیین نیازهای مهم هنگام تصمیم‌گیری که مطالعات «نیازسنجی» نامیده می‌شود، از حوزه‌های مطرح در مطالعات برنامه‌ریزی درسی است (فتحی واجارگاه، ۱۳۸۱: ۱۰۰). در بسیاری از برنامه‌های درسی آموزش زبان، به تحلیل نیازها بی‌توجهی می‌شود و بسیاری از مدارس و مؤسسات آموزش زبان خارجی کتاب درسی را تنها روش آموزش زبان می‌دانند. در چنین برنامه‌هایی، معمولاً تحلیل نیازها را نوعی هدر دادن وقت می‌دانند؛ ولی درمقابل نتایجی که از این برنامه‌ها به‌دست می‌آید گاهی به‌سختی جبران‌پذیر است. گاهی هم این دوره‌ها براساس یک کتاب درسی مناسب طراحی می‌شوند و نتایج خوبی دارند؛ ولی به‌طور کلی، این برنامه‌های درسی نیازهای زبان‌آموزان را نادیده می‌گیرند (Richterich, 1973; West, 1994; Long, 2005; Gardner & Winslow, 1983). در ایران، مطالعات نیازسنجی مسئله‌ای نوظهور به‌شمار می‌آید و به‌ندرت می‌توانیم اقدامات و مطالعات نیازسنجی را در بیش از یک دههٔ گذشته جست‌وجو کنیم (فتحی واجارگاه، ۱۳۸۱: ۱۰۰).

در آموزش عربی، معمولاً آگاهی درمورد ضرورت تحلیل نیازها به‌عنوان زبان خارجی وجود ندارد؛ به‌ویژه که عربی در رشتهٔ زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌ها برای اهداف عام تدریس می‌شود و مشخص کردن اهداف آن کار سختی است. هجده واحد از برنامهٔ درسی مقطع کارشناسی این رشته به‌صورت مستقیم، ویژهٔ آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی عربی است. بیشتر مدرسان و متخصصان این رشته معتقدند که فارغ‌التحصیلان این رشته، به‌ویژه در مقطع کارشناسی، ضعف‌های بسیاری در کاربرد این مهارت‌ها دارند که بخش اعظم این مشکلات از ضعف برنامهٔ درسی این مهارت‌ها ناشی شده است. به این ترتیب، به‌نظر می‌رسد

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

که بررسی و نقد برنامهٔ درسی مهارت‌های زبانی عربی به‌صورت هدفمند و ارائهٔ الگوهای برنامهٔ درسی جدید براساس مبانی نوین آموزش زبان خارجی ضروری است. بی‌شک نقد و اصلاح برنامهٔ درسی فعلی بدون تحلیل نیازهای زبان‌آموزان و به‌ویژه مشکلات فعلی آنان در مهارت‌های زبانی امکان‌پذیر نیست. در این مقاله که بخشی از پژوهشی کامل‌تر در راستای ارائهٔ الگوی برنامهٔ درسی برای آموزش مهارت‌های زبانی عربی است، می‌کوشیم با تحلیل نقص‌ها[٣] و مشکلات زبانی دانشجویان در برنامهٔ درسی فعلی برای آموزش مهارت‌های زبانی در مقطع کارشناسی رشتهٔ زبان و ادبیات عربی، اولین مرحله از نیازسنجی الگوی پیشنهادی را ارائه کنیم.

پرسش‌های این پژوهش عبارت‌اند از:

١. دانشجویان در مهارت‌های زبانی، مهارت‌های فرعی و استراتژی‌های این مهارت‌ها تا چه حد با مشکل روبه‌رو هستند؟

٢. مشکلات زبانی دانشجویان بیشتر نشان‌دهندهٔ ضعف آنان در کدام‌یک از توانش‌های زبانی است؟

فرضیات مطرح‌شده برای دو پرسش پژوهش عبارت‌اند از:

١. دانشجویان در چهار مهارت اصلی شنیدن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن و مهارت‌های فرعی و استراتژی‌های مهارت‌ها، بالای حد متوسط با مشکل مواجه هستند.

٢. مشکلات زبانی دانشجویان بیشتر نشان‌دهندهٔ ضعف در توانش ارتباطی[٤] (توانش دستوری[٥]، زبانی- اجتماعی[٦] و تحلیل گفتمان[٧]) است.

در این تحقیق، از روش پیمایش برای به‌دست آوردن اطلاعات و دیدگاه‌ها استفاده شده است. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسش‌نامهٔ محقق‌ساخته است که برای دو گروه دانشجویان و مدرسان طراحی شد.

جامعهٔ آماری این مطالعه شامل تمامی دانشجویان ترم ششم مقطع کارشناسی رشتهٔ زبان و ادبیات عربی و تمامی مدرسان مهارت‌های زبانی عربی در دانشگاه‌های دولتی است. با توجه به اینکه حجم جامعهٔ آماری دانشجویان حدود ١٥٠٠ نفر تخمین زده شد، حجم نمونه در سطح دقت ٠/١٠± با سطح اطمینان ٠/٩٥، ٩٩ نفر تعیین شد (میرزائی، ١٣٩٢: ١٨٦) که درنهایت باتوجه

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

به تعداد بیشتر پرسش‌نامه‌های دریافت‌شده، این حجم به ۱٤۹ نفر رسید. از جامعهٔ آماری مدرسان نیز ۱۸ نفر انتخاب شدند. روش نمونه‌گیری، تصادفی خوشه‌ای بوده است.

اعتبار پرسش‌نامه را ازطریق «اعتبار محتوا» با رجوع به استادان و متخصصان صاحب‌نظر در حوزهٔ پژوهش و رجوع به نظریه‌ها و تعاریف معتبر و همچنین تحقیقات پیشین مشخص کردیم. برای سنجش میزان پایایی پرسش‌نامه، از آمارهٔ «ضریب آلفای کرونباخ» استفاده کردیم. میانگین ضریب آلفای کرونباخ براساس داده‌های گردآوری‌شده در مرحلهٔ پیش‌آزمون، برای پرسش‌نامهٔ دانشجویان ۰/۸۲۵ و برای پرسش‌نامهٔ مدرسان ۰/۸٤۳ به‌دست آمد. با توجه به اینکه معمولاً آلفای حداقل ۰/۷۰ است (میرزائی، ۱۳۹۲: ۳۲۲)، پایایی پرسش‌نامه را از این طریق اثبات کردیم.

۲. پیشینهٔ پژوهش

درمورد نیازسنجی در برنامهٔ درسی آموزش زبان انگلیسی، پژوهش‌های فراوانی انجام شده است. درادامه، به مهم‌ترین این پژوهش‌ها که در پژوهش حاضر از ادبیات نظری و پرسش‌نامه‌های آن‌ها استفاده کردیم، اشاره می‌کنیم.

کوولینگ[۸] (۲۰۰۷) در مقالهٔ « Needs analysis: Planning a syllabus for a series of intensive workplace courses at a leading Japanese company» ابتدا ازطریق نیازسنجی، نیازهای کارکنان زبان‌آموز، یکی از شرکت‌های ژاپنی را تحلیل و سپس براساس این نیازها، محتوای درسی مطلوب را پیشنهاد کرده است.

جاک ریچاردز در کتاب *تطویر مناهج تعلیم اللغة*[۹]، مراحل مختلف اصلاح و ارائهٔ یک برنامهٔ درسی را بیان کرده و در فصلی که به تحلیل نیازهای زبان‌آموزان مربوط است، پرسش‌نامه‌هایی را برای تحلیل مشکلات زبانی دانشجویان به‌عنوان نمونه آورده است.

میرزایی و نظری (۱۳۸٤) در مقالهٔ «ارائهٔ یک الگوی آموزشی مناسب جهت کسب مهارت خواندن زبان عربی برای دانشجویان رشتهٔ حقوق»، مهارت خواندن دربین دانشجویان رشتهٔ حقوق را بررسی کرده است.

متقی‌زاده، محمدی رکعتی و شیرازی‌زاده (۱۳۸۹) در مقالهٔ «تحلیل و بررسی عوامل ضعف

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

دانشجویان رشتهٔ زبان و ادبیات عربی در مهارت‌های زبانی ازدیدگاه استادان و دانشجویان این رشته»، مهم‌ترین عوامل ضعف دانشجویان را بی‌نشاطی ناشی از روش‌های غلط، روش‌های تدریس ناکارآمد و بسته‌های آموزشی نامناسب دانسته‌اند.

جلائی (١٣٩١) در پایان‌نامهٔ دکتری خود با عنوان *دراسة المدخل التواصلی فی تدریس الأدب العربی المعاصر لطلاب العربیة لإیرانیین*، تدریس ادبیات معاصر عربی را با رویکرد ارتباطی پیشنهاد داده و تأثیر آن را بر رشد توانش ارتباطی دانشجویان بررسی کرده است.

طهماسبی، نیازی، خمیجانی و همایونی (١٣٩٣) در مقالهٔ «آموزش اهداف عمومی و دانشگاهی در مکالمهٔ زبان عربی با تکیه بر سیلابس مفهومی- کاربردی و روش کارمحور»، نمونه‌هایی از محتوای آموزش مکالمه براساس دو روش مذکور را ارائه کردند و معتقدند که این دو روش توانش ارتباطی را در دانشجویان بالا می‌برند.

هیچیک از پژوهش‌های بالا وارد حوزهٔ تحلیل مشکلات زبانی دانشجویان ازطریق بررسی میدانی نشده‌اند؛ اما در پژوهش حاضر، ازطریق تحلیل نیازها، میزان مشکلات زبانی دانشجویان رشتهٔ زبان و ادبیات عربی در مهارت‌های زبانی، مهارت‌های فرعی و استراتژی‌های این مهارت‌ها را بررسی می‌کنیم که از این نظر پژوهشی نو به‌شمار می‌رود.

٣. مرور نظری

فرآیند نیازسنجی برنامهٔ درسی درصدد جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات است تا از این رهگذر، نیازهای اساسی شناسایی و مورد توجه قرار گیرد (Suarez, 1996). تحلیل نیازها در تدریس زبان با اهداف مختلفی صورت می‌گیرد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: جمع‌آوری معلومات درمورد مشکلات معینی که زبان‌آموزان در مهارت‌های زبانی با آن‌ها مواجه هستند، آشنایی با شکافت میان آنچه زبان‌آموزان می‌توانند انجام دهند و آنچه نیاز دارند که انجام دهند و مشخص کردن میزان توانایی برنامه و کتاب‌های فعلی در برآوردن نیازهای زبان‌آموزان (ریتشاردز، [بی‌تا]: ٨١).

اصطلاح نیازها برای اشاره به خواسته‌ها، مطالبات، توقعات، انگیزه، نقص، مشکلات و قیدوبندهایی است که فراگیران در یادگیری خود با آن‌ها مواجه هستند (Brindley, 1984: 28)؛ ازاین‌رو، تحلیل مشکلات زبانی یکی از مهم‌ترین بخش‌های نیازسنجی است که برآیندی واقعی

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

از مشکلات زبانی زبان‌آموزان و شکافت میان وضعیت فعلی و وضعیت مطلوب ارائه می‌کند.

۴. یافته‌های پژوهش

داده‌های پژوهش را در سه بخش مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های اصلی، مهارت‌های فرعی و استراتژی‌های مهارت‌ها، توصیف و تبیین کردیم.

۴-۱. مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های اصلی

جدول۱ مشکلات زبانی دانشجویان در چهار مهارت اصلی

مهارت‌های اصلی	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
شنیدن	۳/۹۹	٤/٤٤
سخن گفتن	٤/ ٤٨	٤/٧٢
خواندن	۲/ ۳۷	٤/٢٧
نوشتن	۳/۸۵	٤/٣٨

ازنظر هردو گروه، دانشجویان بیشترین مشکل را به‌ترتیب در مهارت سخن گفتن، شنیدن، نوشتن و خواندن دارند؛ با این تفاوت که دانشجویان اعلام کرده‌اند که در مهارت خواندن، برخلاف سه مهارت دیگر، کمتر از حد متوسط با مشکل روبه‌رو هستند؛ درحالی که ازنظر مدرسان، دانشجویان در هر چهار مهارت، بالای حد متوسط با مشکل مواجه هستند.

۴-۲. مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های فرعی

در بخش اول، مشکلات کلی دانشجویان در مهارت‌های اصلی را تحلیل کردیم. در این بخش، مشکلات دانشجویان در مهارت‌های فرعی را توصیف و تحلیل می‌کنیم.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۱-۲-۴. مهارت‌های فرعی شنیداری

جدول ۲ مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های فرعی شنیدن

مهارت‌های فرعی شنیدن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
درک و فهم سریال‌ها و فیلم‌های سینمایی	٤/٢٧	٣/٥٧
درک و فهم اخبار	٤/٠٧	٤/٠٥
درک و فهم مکالمات صوتی آموزشی	٢/٥٠	٢/٤٤
درک و فهم سخنرانی‌ها	٣/٥٢	٤/١١
درک و فهم ترانه‌ها	٤/٣٧	٤/٥٠
درک و فهم برنامه‌های مستند	٣/٨٧	٤/٠٥
درک و فهم مکالمات روزمرهٔ عرب‌زبانان	٤	٤/٤٤
مجموع میانگین‌ها در تمامی آیتم‌ها	٣/٨	٤/٤١

در بخش مهارت‌های فرعی شنیداری، ازنظر هردو گروه، دانشجویان فقط در درک و فهم مکالمات صوتی آموزشی کمتر از حد متوسط (۳) با مشکل مواجه هستند و در بقیهٔ مهارت‌های فرعی شنیداری، بیشتر از حد متوسط (۳) ضعف دارند. ازنظر هردو گروه، بیشترین ضعف در درک و فهم ترانه‌ها به زبان عربی و کمترین ضعف در درک و فهم مکالمات صوتی آموزشی است. به‌نظر می‌رسد که دانشجویان در درک و فهم مکالمات صوتی آموزشی که از اقلام مصنوعی آموزشی است، مشکل چندانی ندارند؛ اما مهارت‌های درک و فهم اقلام شنیداری واقعی چندان در آنان رشد نکرده است.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۲-۲-۴. مهارت‌های فرعی سخن گفتن

جدول ۳ مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های فرعی سخن گفتن

مهارت‌های فرعی سخن گفتن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
ارتباط و مکالمه با گردشگران عرب‌زبان در ایران	٤/٤٢	٤/٣٨
بیان مشخصات شخصی خود	٢/٨٠	٣/٢٢
سخن گفتن با یک عرب‌زبان درمورد موضوعات مورد علاقه	٤/١٧	٤/٣٣
آدرس دادن به یک مسافر عرب‌زبان	٤/٤٧	٤/٢٧
دادن اطلاعاتی درمورد فرهنگ ایرانی به عرب‌زبان‌ها و تبادل اطلاعات	٤/٧٢	٤/٧٧
تبادل دیدگاه‌ها درمورد مشکلات اجتماعی با یک دوست	٣/٨١	/٢٢
سخن گفتن درمورد موضوعات روزمره، مثل غذا خوردن، گردش و به کلاس رفتن	٢/٨٠	٤
پرسیدن سؤالات مرتبط با درس در کلاس	٤/١٦	٣/٨٣
سخنرانی شفاهی	٤/١٨	٣/٧٢
شرکت در بحث‌های گروهی و کلاسی	٤/٢٣	٤/٠٥
مجموع میانگین‌ها	٤/٤١	٤/٠٩

در بخش مهارت‌های فرعی سخن گفتن، ازنظر استادان، دانشجویان در تمامی این مهارت‌های فرعی، بالای حد متوسط (۳) با مشکل روبه‌رو هستند و ازنظر دانشجویان، فقط در دو مهارت «بیان مشخصات شخصی» و «صحبت کردن درمورد موضوعات روزمره‌ای چون غذا خوردن، گردش و به کلاس رفتن»، پایین‌تر از حد متوسط (۳) با مشکل روبه‌رو هستند. به‌نظر می‌رسد که دانشجویان در موقعیت‌های ارتباطی زبان، مثل تبادل اطلاعات با یک عرب‌زبان، ارتباط با گردشگران عرب‌زبان، آدرس دادن، بحث‌های گروهی و سخنرانی شفاهی که به استفاده از زبان در محیط واقعی نیاز دارد، با مشکلات جدی مواجه هستند.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۳-۲-۴. مهارت‌های فرعی خواندن

جدول ۴ مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های فرعی خواندن

مهارت‌های فرعی خواندن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
خواندن نامه‌های الکترونیکی مثل ایمیل	٣/٤٦	٣/٧٧
خواندن مباحث سیاسی روزنامه‌های عربی	٣/٢٦	٣/٧٢
خواندن مباحث فرهنگی و اجتماعی روزنامه‌های عربی	٣/٢٣	٣/٥٠
خواندن مباحث اقتصادی روزنامه‌های عربی	٤/١٥	٤/٥٠
خواندن مباحث ورزشی روزنامه‌های عربی	٣/٧٦	٤
خواندن داستان کوتاه و بلند عربی	٤/٢٦	٤/٥٠
خواندن دفترچهٔ راهنمای کالاها به زبان عربی	٤/٣٥	٤/٤٤
خواندن تبلیغات کالاها و خدمات به زبان عربی	٣/٨٢	٣/٨٣
مجموع میانگین‌ها	٣/٧٨	٤/٠٣

در بخش مهارت‌های فرعی خواندن، توصیف داده‌های این بخش نشان می‌دهد که هردو گروه مدرسان و دانشجویان ذکر کرده‌اند که دانشجویان در تمامی این آیتم‌ها، بالای حد متوسط دارای مشکل هستند؛ درحالی که در بخش اول، دانشجویان ذکر کرده بودند که در مهارت خواندن، کمتر از حد متوسط (۳) ضعف دارند. این نتیجه تأیید می‌کند که برخلاف تصور عموم که معتقدند دانشجویان رشتهٔ زبان و ادبیات در مهارت خواندن مشکلات چندانی ندارند، دانشجویان در فهم و درک اقلام خواندنی، مثل سایر مهارت‌ها، با مشکل مواجه هستند و شاید دلیل اصلی این باشد که درمیان واحدهای مهارت‌های زبانی، واحد خاصی به مهارت خواندن اختصاص داده نشده است و همچنان همان دیدگاه سنتی که خواندن را یک نوع روخوانی و ترجمهٔ متن می‌دانند بر برنامهٔ درسی ما حاکم است و توجهی به این بخش نمی‌شود.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۴-۲-۴. مهارت‌های فرعی نوشتن

جدول ۵ مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت‌های فرعی نوشتن

مهارت‌های فرعی نوشتن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
نوشتن مقالات کوتاه علمی	۳/۷۷	٤/۲۷
نوشتن موضوعاتی در وصف پدیده‌ها، مثل وصف طبیعت (فصل‌ها، وصف یک منظرهٔ کوهستانی و ...)	۳/٦۳	۳/۵۵
نوشتن وقایع شخصی روزانه (خاطرات روزانه)	۳/۳۳	۳/۷۲
نوشتن یک متن درمورد یکی از مشکلات فرهنگی یا اجتماعی جامعه	٤/۳۱	٤/۱٦
خلاصه کردن یک متن یا داستان کوتاه	۳/۳۱	۳/۷۲
ارتباط با عرب‌زبان‌ها در کشورهای عربی ازطریق ایمیل، چت یا نامه	۳/۹۳	٤/۲۵
مجموع میانگین‌ها	۳/۷۱	۳/۹۵

در بخش مهارت‌های فرعی نوشتن، در تمامی این آیتم‌ها، هردو گروه معتقدند که دانشجویان بالای حد متوسط (۳) با مشکل مواجه هستند. به‌نظر می‌رسد که در مهارت نوشتن نیز دانشجویان در نوشتن موضوعات واقعی که نتیجهٔ آن نوعی تعامل و ارتباط است، ضعف‌های بسیاری دارند.

۴-۳. مشکلات زبانی دانشجویان در استراتژی‌های مهارت‌ها

در این بخش، به‌ترتیب داده‌های استراتژی‌های مهارت‌های شنیدن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن را توصیف و تبیین می‌کنیم.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۱-۳-۴. استراتژی‌های شنیداری

جدول ۶ مشکلات زبانی دانشجویان در استراتژی‌های شنیدن

استراتژی‌های شنیدن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
تشخیص حروف عربی از یکدیگر مثل «سین و صاد»، «ت و طاء»، «ز، ذ، ظ و ض» برایم دشوار است	٤/١٨	٤/٤٤
تشخیص ارتباط میان دیدگاه‌ها یا افکار مطرح‌شده در یک سخنرانی برایم دشوار است	٤/١٠	٤/٣٣
درک اطلاعاتی که به‌صورت واضح در متن شنیداری بیان نشده‌اند برایم دشوار است	٤/١٧	٤/٥٠
فهم جملات طولانی به زبان عربی برایم دشوار است	٣/٩٤	٤/٣٨
فهم مضمون اصلی کلام برایم دشوار است	٣/٢٤	٣/٧٧
مجموع میانگین‌ها	٣/٩٢	٤/٢٨

در مهارت شنیداری، میانگین نظرات دانشجویان و مدرسان در همهٔ استراتژی‌ها بالای حد متوسط (۳) بود. اولین استراتژی «تشخیص حروف عربی از یکدیگر» بود. بیشتر زبان‌آموزان ایرانی با مشکل «تفاوت تلفظ حروف فارسی و عربی» مواجه بودند. «تشخیص ارتباط میان دیدگاه‌ها یا افکار مطرح‌شده در یک سخنرانی»، «درک اطلاعاتی که به‌صورت واضح در متن شنیداری بیان نشده‌اند»، «فهم جملات طولانی به زبان عربی» و «فهم مضمون اصلی کلام»، استراتژی‌های ارتباطی دیگر در مهارت شنیداری هستند که دانشجویان در همهٔ آن‌ها بالای حد متوسط با مشکل مواجه هستند. متخصصان برای حل مشکلات زبانی دانشجویان در مهارت شنیداری، پیشنهاد می‌دهند که مدرسان از زبان‌آموزان بخواهند که با هدف درک مطلب، به اقلام شنیداری گوش دهند (چستن، ۱۳۹۰: ۳۰۸). در این مهارت، باید مفهوم و پی بردن به آن در محور توجه قرار گیرد. زبان‌آموزان باید یاد بگیرند برای رسیدن به معنا و مفهوم، حدس‌های هوشمندانه بزنند. این کار باعث می‌شود دانش‌آموزان براساس موقعیت و زمینهٔ مورد انتظار خود، فعالانه به مطلب گوش دهند (همان، ۳۰۵- ۳۰٦).

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۲-۳-۴. استراتژی‌های سخن گفتن

جدول ۷ مشکلات زبانی دانشجویان در استراتژی‌های سخن گفتن

استراتژی‌های سخن گفتن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
هنگامی‌که می‌خواهم سخن بگویم، احساس می‌کنم که واژگان کمی برای استفاده دارم	٤/٢٤	٤/١٦
وقتی سخن می‌گویم، به‌سختی می‌توانم منظور خود را به مخاطب برسانم	٤/٠٧	٤/٣٨
وقتی سخن می‌گویم، معمولاً در کاربرد صحیح قواعد در جملات اشتباه می‌کنم	٣/٨٤	٤/٢٧
وقتی می‌خواهم به عربی سخن بگویم، ازروی خجالت و ترس از اشتباه، کمتر صحبت می‌کنم	٤/٥١	٤/٧٢
اغلب اوقات وقتی ایده یا نظری دارم، نمی‌دانم چگونه آن را به زبان عربی بیان کنم	٤/٢٤	٤/٥٠
احساس می‌کنم که واژگان و اسلوب جملات عربی را درحد صحبت کردن یاد گرفته‌ام؛ ولی وقتی می‌خواهم با همکلاسی‌ها یا معلم سخن بگویم، نمی‌توانم از این واژگان و اسلوب برای برقراری ارتباط استفاده کنم	٣/٦٠	٣/٥٥
وقتی می‌خواهم با یک عرب‌زبان صحبت و ارتباط برقرار کنم، احساس می‌کنم که جملات و کلمات را فراموش کرده‌ام و به‌سختی سخن می‌گویم	٤/٢٢	٤/٦١
وقتی سخن می‌گویم، اغلب در تلفظ و نطق کلمات مشکل دارم	٤/٢١	٤/٥٠
مجموع میانگین‌ها	٤/١١	٤/٣٣

در استراتژی‌های مهارت سخن گفتن، هردو گروه اعلام کرده‌اند که دانشجویان بالای حد متوسط با مشکل مواجه هستند. در این بخش، مشکلات ارتباطی دانشجویان برای برقراری ارتباط و تعامل را بررسی کردیم. در استراتژی اول، بیشتر دانشجویان اعلام کرده‌اند که هنگام سخن گفتن، احساس می‌کنند که واژگان کمی برای استفاده دارند. این مشکل شاید از پایین بودن دایرهٔ واژگانی آنان ناشی شده باشد و شاید هم به این دلیل باشد که دانشجویان به‌خوبی کاربرد این واژگان را در موقعیت‌های کلاسی تمرین نکرده‌اند.

استراتژی دوم این بود که بیشتر زبان‌آموزان اعلام کردند که به‌سختی منظور خود را به

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

مخاطب می‌رسانند. ضرورت تلاش برای ارتباط برقرار کردن و رساندن منظور باوجود اشتباهاتی که در تلفظ و قواعد وجود دارد، از مبانی نوین آموزش زبان خارجی است. اهمیت این موضوع به اندازه‌ای است که معتقدند در یک ارتباط صحیح، اگر مضمون و فحوای کلام منتقل و ارتباط برقرار شود و اشتباهاتی در تلفظ، قواعد و واژگان باشد، باز غرض حاصل شده است (ریچاردز و راجرز، ١٣٨٨: ٢٢٣).

سومین استراتژی که یکی از مشکلات اساسی دانشجویان رشتهٔ زبان و ادبیات عربی به‌شمار می‌رود، کاربرد غلط قواعد در صحبت کردن است. این مشکل در حالی وجود دارد که دانشجویان رشتهٔ زبان و ادبیات عربی حدود ٢٠ واحد قواعد صرف و نحو را در مقطع کارشناسی خود می‌گذرانند. به‌نظر می‌رسد که علاوه‌بر مشکلات ساختاری محتوا و روش تدریس، ضرورت توجه به قواعد در برنامهٔ درسی مهارت‌های زبانی نیز احساس می‌شود.

آیتم بسیار مهم بعدی که به‌نظر می‌رسد یکی از مهم‌ترین موانع رشد مهارت‌های زبانی در دانشجویان این رشته به‌شمار می‌رود، خجالت و ترس از اشتباه است که ازنظر هردو گروه مدرسان و دانشجویان، بالاترین میزان مشکل ازبین استراتژی‌های مهارت سخن گفتن، در این قسمت قرار داد. علاوه‌بر ویژگی‌های فردی که ممکن است در این امر دخیل باشند، بسیاری از متخصصان معتقدند که تأکید مدرسان بر دقت و تصحیح خطاها مانعی برای ایجاد ارتباط و ضعف اعتمادبه‌نفس زبان‌آموزان است. آنان معتقدند که اشتباهات باید تحمل شوند و به‌عنوان نتیجهٔ طبیعی رشد مهارت‌های ارتباطی انگاشته شوند. از آنجا که این فعالیت روی روانی گفتار کار می‌کند، بهتر است معلم خطای زبان‌آموز را تصحیح نکند؛ بلکه آن را یاداشت کند و بعدها برای رفع آن بکوشد (لارسن، ١٣٨٩: ١٢٤؛ ژرمن، ١٣٨٨: ٦٩).

مورد بعدی که دانشجویان در مهارت سخن گفتن در آن بالای حد متوسط ضعیف هستند این است که اغلب اوقات، وقتی می‌خواهند ایده یا فکری را بیان کنند، نمی‌دانند آن را چگونه بیان کنند. این مورد نیز بیانگر ضعف توانش ارتباطی در آنان است و مانع از نمود پیدا کردن افکار و ایده‌های آنان در ارتباط با دیگران می‌شود.

آیتم بعدی هم به ضعف دانشجویان در ایجاد ارتباط مربوط است. با اینکه دانشجویان احساس می‌کنند که واژگان و اسلوب‌های کافی برای برقراری یک ارتباط در اختیار دارند، وقتی می‌خواهند ارتباط برقرار کنند نمی‌توانند به‌خوبی از آن‌ها استفاده کنند. این ضعف به دو شکل

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

هنگام ارتباط با دوستان و مدرس در کلاس و هنگام ارتباط با یک بومی اهل زبان نمایان می‌شود؛ با این تفاوت که براساس داده‌های به‌دست‌آمده، ضعف دانشجویان درمورد اول کمتر از ضعف آنان هنگام ارتباط با یک عرب‌زبان است. بسیاری از متخصصان معتقدند که شناختن شکل‌ها یا ساختارهای یک زبان برای برقرار کردن ارتباط کافی نیست؛ بلکه برای برقراری ارتباط زبانی باید علاوه‌بر ساختارهای شکلی یک زبان، چیز دیگری در اختیار داشته باشیم (همان، ۱۱۱). به این ترتیب، بهتر است در آموزش، تأکید بر فرآیند ارتباط باشد، نه اینکه فقط بر یادگیری اشکال زبانی تأکید شود؛ چون هدف استفادهٔ واقعی از زبان است (لارسن، ۱۳۸۹: ۱۲۳؛ ریچاردز و راجرز، ۱۳۸۸: ۲۲٤).

آیتم پایانی به مشکلات دانشجویان در نطق و تلفظ حروف و کلمات مربوط است که در مهارت شنیداری هم این مشکل بالای حد متوسط وجود داشت. در مبانی نوین آموزش زبان خارجی، تلفظ درحد قابل فهم بودن زبان در راستای ایجاد ارتباط ضروری است (ریچاردز و راجرز، ۱۳۸۸: ۲۲٤). تلفظ، قواعد، ساختارها و واژگان، توانش دستوری را شکل می‌دهند که خود بخشی از توانشی کلی‌تر، یعنی توانش ارتباطی، است (Canale & Swain, 1980: 27).

۳-۳-۴. استراتژی‌های خواندن

جدول ۸ مشکلات زبانی دانشجویان در استراتژی‌های خواندن

استراتژی‌های خواندن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
تشخیص معانی کلمات بدون مراجعه به فرهنگ لغت برایم دشوار است	٤	٤/۲۷
حدس زدن معانی واژگانی که معنای آن‌ها را نمی‌دانم، برایم دشوار است	۳/۷۱	٤/۱٦
فهم هدف کلی نویسنده، فکر اصلی و دیدگاهش در متن برایم دشوار است	۳/۸۵	٤/۱۱
شناسایی افکار فرعی (جزئی) در متن برایم دشوار است	۳/۸۹	٤/۳۳
تشخیص روابط میان افکار اصلی (کلی) و فرعی (جزئی) متن برایم دشوار است	٤/۱۵	٤/۵۰
مجموع میانگین‌ها	۳/۹۲	٤/۲۷

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

در استراتژی‌های مهارت خواندن، هردو گروه اعلام کردند که دانشجویان بالای حد متوسط با مشکل مواجه هستند. «تشخیص معانی کلمات بدون مراجعه به فرهنگ لغت» و «حدس زدن معانی واژگانی» از استراتژی‌های مهم درک و فهم متن به‌شمار می‌روند. این مشکل نزد بیشتر زبان‌آموزان زبان‌های خارجی وجود دارد. با اینکه حدس و پیش‌بینی معانی کلمات و آنچه نویسنده می‌خواهد بیان کند بسیار مهم است (طعیمه و دیگران، ٢٠١٠: ٤١٠)، بیشتر زبان‌آموزان بیش‌ازحد به فرهنگ لغت وابسته هستند، نمی‌توانند معانی واژگان را حدس بزنند و معمولاً در انتقال از مطالب خواندنی کوتاه به مطالب خواندنی بلند مشکلاتی دارند (چستن، ١٣٩٠: ٣٦١).

«فهم هدف کلی، فکر اصلی و دیدگاه نویسنده»، «شناسایی افکار فرعی در متن» و «تشخیص روابط میان افکار اصلی و فرعی متن» از استراتژی‌های مهم دیگر خواندن هستند که دانشجو از سطح ظاهری متن عبور می‌کند و می‌کوشد با متن ارتباط برقرار کند. نتایج تحقیقات نشان می‌دهند که بسیاری از زبان‌آموزان مطلع نیستند که «مفهوم»، هدف خواندن است و به همین دلیل، بیشتر زبان‌آموزانی که بدون آگاهی از این موضوع می‌خوانند، آن را درک نمی‌کنند و نمی‌دانند چه چیزی دارد رخ می‌دهد (چستن، ١٣٩٠: ٣٦٦). برخلاف روش‌های سنتی که دانشجو باید به‌وسیلهٔ فرهنگ لغت معانی واژه‌به‌واژهٔ یک متن را بیرون می‌کشید، قواعد نحوی آن را تحلیل می‌کرد و سپس با کنار هم قرار دادن این واژگان معنا را کشف می‌نمود، دانشجو در این روش، با تلاش برای فهم هدف کلی نویسنده، افکار فرعی متن، ارتباط دادن بین این افکار و حدس معانی واژگان و عبارات، با شوق بیشتری برای فهم و درک متن می‌کوشد. در مبانی نوین آموزش زبان خارجی، خواندن برخلاف تصور عموم یک مهارت مکانیکی ساده نیست؛ بلکه یک فعالیت ذهنی تأملی است. خواندن با هدف کسب معلومات صورت می‌گیرد و برای پر کردن نیاز یا فراغی انجام می‌شود که به آن فاصلهٔ اطلاعاتی[١٠] می‌گویند (طعیمه و دیگران، ٢٠١٠: ٤٠٩). فرآیند خواندن به فهم، ربط و استنتاج نیاز دارد (عاشور و حمداوه، ٢٠٠٩: ٧١).

کراشن و تریل (١٩٨٣) نیز گروه خواندن ارتباطی زیر را به‌صورت رئوس مطالب مهم ارائه می‌کنند:

١. برای دستیابی به مفهوم بخوانید؛ ٢. برای هر واژه به فرهنگ لغت نگاه نکنید؛ ٣. معنی را پیش‌بینی کنید و ٤. از جایگاه لغت در جمله و سیاق برای فهم معنا استفاده کنید (چستن، ١٣٩٠: ٣٦٢).

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۴-۳-۴. استراتژی‌های نوشتن

جدول ۹ مشکلات زبانی دانشجویان در استراتژی‌های نوشتن

استراتژی‌های نوشتن	میانگین	
	دانشجویان	مدرسان
نوشتن موضوع اصلی یا دیدگاه اصلی در متن برایم دشوار است	۳/۹۹	٤/۳۳
هنگام نوشتن، سازماندهی موضوعات و یا دیدگاه‌های فرعی در متن برایم دشوار است	٤/۱۰	٤/٥۰
هنگام نوشتن، ارتباط دادن بین موضوعات اصلی و فرعی برایم دشوار است	٤/۲۷	٤/٦۱
هنگام نوشتن، ذکر دلایل و مثال زدن برای تشریح یا دفاع از یک دیدگاه برایم دشوار است	٤/۲۱	٤/٤٤
هنگام نوشتن، رعایت قواعد صرفی و نحوی در متن برایم دشوار است	٤/۱٦	٤/۲۷
هنگام نوشتن، ربط دادن جملات یا عبارات به یکدیگر برایم دشوار است	٤/۱۸	٤/٤٤
مجموع میانگین‌ها	٤/۱٥	٤/٤۳

در استراتژی‌های مهارت نوشتن نیز هردو گروه اعلام کردند که دانشجویان بیشتر از حد متوسط (۳) مشکل دارند. «نوشتن موضوع اصلی یا دیدگاه اصلی در متن»، «سازماندهی موضوعات و دیدگاه‌های فرعی در متن» و «ارتباط دادن بین موضوعات اصلی و فرعی» استراتژی‌های مهمی هستند که در مهارت خواندن نیز مطرح شده‌اند. در مهارت نوشتن همچون مهارت خواندن، معنا نقطهٔ مرکزی و اساسی ارتباط را تشکیل می‌دهد؛ بنابراین، توانایی نوشتن دیدگاه اصلی و دیدگاه‌های فرعی و ارتباط برقرار کردن میان آن‌ها برای انتقال معنا بسیار مهم است. از مشکلات دیگر دانشجویان در مهارت نوشتن ضعف آنان در ربط دادن جملات و عبارات به یکدیگر است که نوعی ضعف در مهارت‌های نوشتاری فراجمله‌ای است. برخلاف روش‌های سنتی که در آن‌ها تأکید بر جمله بوده است، در روش‌های نوین، تأکید بر فراجمله‌ای بودن آموزش است که البته بسیاری از دانشجویان چه در مهارت خواندن در درک و فهم جملات طولانی و چه در مهارت نوشتن در ربط دادن این جملات به یکدیگر مشکل دارند. متخصصان معتقدند که زبان‌آموزان باید در سطح گفتمان و یا فراجمله‌ای (بالاتر از جمله) روی

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

زبان کار کنند. آن‌ها باید انسجام و پیوستگی زبان را به‌عنوان دو ویژگی بیاموزند که جملات را به هم مرتبط می‌کنند (لارسن ، ١٣٨٩ :١٢٣).

متخصصان پیشنهاد می‌دهند که در نوشتن نیز بهتر است یک هدف ارتباطی وجود داشته باشد. نباید موقعیت‌های نوشتاری ساختگی باشند. زبان‌آموز باید احساس کند که با یک هدف حقیقی می‌نویسد و باید معلوماتی را به دیگران برساند. در اینجا هم فاصلهٔ اطلاعاتی اهمیت بسیاری دارد؛ زیرا سبب سرازیر شدن معلومات به‌شکل طبیعی[١١] از زبان‌آموز می‌شود (طعیمه و دیگران، ٢٠١٠: ٤١٠).

> ریمز (raimes) معتقد است که مدرس باید «هدف ارتباطی را برای قطعهٔ نوشتاری درنظر داشته باشد». به‌نظر او یک تکلیف برای نوشتن یک مقاله دربارهٔ «تعطیلات باید در ساحل چگونه باشد؟» فقط یک تمرین نوشتاری است؛ اما تکالیف برای نوشتن یک آگهی تبلیغاتی برای استراحت در ساحل دریا که نویسنده سعی کند افراد را قانع کند تا تعطیلی ساحلی را به‌جای مسافرت به خارج انتخاب کنند، انگیزه‌ها و کشش‌هایی را برای دانشجویان ایجاد می‌کند؛ چون که بامفهوم‌تر است. او پیشنهاد می‌کند که به‌عنوان مثال از دانشجویان خواسته شود که «شما وارد یک رقابت شده‌اید تا برندهٔ دوچرخهٔ نویی بشوید، برنده یکی از نویسندگان خواهد بود که قانع-کننده‌ترین دلایل را بیاورد که چرا می‌خواهد آن دو چرخه را ببرد، سعی کنید این رقابت را ببرید (چستن، ١٣٩٠: ٤١١).

۵. نتیجه‌گیری و پیشنهادات

فرضیهٔ اول پژوهش: تحلیل داده‌های پژوهش نشان داد که مجموع میانگین نظرات دانشجویان و مدرسان در مهارت شنیداری ٤/٢١، در مهارت سخن گفتن ٤/٦٠، در مهارت خواندن ٣/٣٢ و در مهارت نوشتن ٤/١١ است.

در بخش مهارت‌های فرعی، تحلیل داده‌ها نشان داد که میانگین مجموع نظرات دانشجویان در مهارت‌های فرعی شنیداری ٣/٨ و میانگین نظرات مدرسان ٣/٥٧ است. در مهارت‌های فرعی سخن گفتن، میانگین مجموع نظرات دانشجویان ٤/٤١ و میانگین نظرات مدرسان ٤/٠٩ است. در مهارت‌های فرعی خواندن، میانگین مجموع نظرات دانشجویان ٣/٧٨ و میانگین نظرات مدرسان ٤/٠٣ است. در مهارت‌های فرعی نوشتن، میانگین مجموع نظرات دانشجویان ٣/٧١ و میانگین

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

نظرات مدرسان ۳/۹۵ است.

تحلیل داده‌های مربوط به استراتژی‌های مهارت‌ها نیز نشان داد که میانگین مجموع نظرات دانشجویان در استراتژی‌های شنیداری۳/۹۲ و میانگین نظرات مدرسان ٤/۲۸ است. در استراتژی‌های سخن گفتن، میانگین مجموع نظرات دانشجویان ٤/۱۱ و میانگین نظرات مدرسان ٤/۳۳ است. در استراتژی‌های خواندن، میانگین مجموع نظرات دانشجویان ۳/۹۲ و میانگین نظرات مدرسان ٤/۲۷ است. در استراتژی‌های نوشتن، میانگین مجموع نظرات دانشجویان ٤/۱۵ و میانگین نظرات مدرسان ٤/٤۳ است.

با توجه به بالا بودن میانگین متغیرها از سطح متوسط (۳)، فرضیهٔ اول پژوهش، مبنی‌بر اینکه دانشجویان در مهارت‌های اصلی، مهارت‌های فرعی و استراتژی‌های شنیدن، سخن گفتن، خواندن و نوشتن، بالای حد متوسط مشکل دارند، تأیید شد.

فرضیهٔ دوم پژوهش: براساس استنباطی که از توصیف و تحلیل داده‌های فرضیهٔ اول پژوهش به‌دست آمد، دانشجویان دارای مشکلات جدی در درک و فهم اقلام شنیداری و خوانداری واقعی و همچنین ضعف در تعامل و ایجاد ارتباط در موقعیت‌های واقعی زبان ازطریق مهارت‌های سخن گفتن و نوشتن هستند.

دانشجویان همچنین در تلفظ و نطق حروف و کلمات، کاربرد صحیح قواعد و به‌کارگیری واژگان و اسلوب‌ها با مشکلات جدی روبه‌رو هستند که ممکن است از ضعف آنان در توانش دستوری ناشی شده باشد.

ضعف زبانی دانشجویان در ارتباط و تبادل دیدگاه‌ها با دیگران، ترس و خجالت از سخن گفتن و برقراری ارتباط، شرکت در بحث‌های گروهی و سخنرانی کلاسی شاید در ضعف توانش زبانی- اجتماعی آنان ریشه داشته باشد.

مشکلات دانشجویان در فهم معنا و مفهوم اصلی متن، شناسایی افکار فرعی و جزئی، تشخیص ارتباط میان دیدگاه‌های اصلی و فرعی، سازماندهی موضوعات فرعی در متن، فهم جملات طولانی و ربط دادن جملات و عبارات به یکدیگر ممکن است از ضعف در توانش تحلیل گفتمان ناشی شده باشد.

به این ترتیب، فرضیهٔ دوم پژوهش، مبنی‌بر اینکه مشکلات زبانی دانشجویان از ضعف آنان در توانش ارتباطی (توانش نحوی، توانش زبانی- اجتماعی و توانش تحلیل گفتمان) ناشی شده

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

است، تأیید می‌شود.

با توجه به تحلیل مشکلات زبانی دانشجویان که جزئی از نیازسنجی کامل‌تری برای اصلاح برنامهٔ درسی مهارت‌های زبانی یا ارائهٔ برنامهٔ درسی جدید است، پیشنهاداتی را به شرح زیر و متناسب با نتایج این بخش از نیازسنجی ارائه می‌کنیم:

- تعیین اهداف دروس مهارت‌های زبانی در برنامهٔ آموزشی و سرفصل دروس رشتهٔ زبان و ادبیات عربی ضروری است. در سرفصل دروس رشتهٔ زبان و ادبیات عربی، اهداف به‌صورت جملات کوتاه و مبهم ذکر شده‌اند؛ برای نمونه، هدف درس نگارش ١ «آموزش مهارت نوشتن به‌عنوان یکی از مهارت‌های چهارگانهٔ زبان‌آموزی در سطح ساده» و هدف دروس گفت و شنود ١، ٢ و ٣ «تقویت مهارت سخن گفتن و درک مطلب در دانشجو» بیان شده است. اهداف باید به‌صورت جزئی برای تمامی دروس و تمامی سطوح در این برنامه شرح داده شوند.

- بی‌توجهی به مهارت خواندن با این دیدگاه سنتی که دانشجویان در این مهارت مشکلات جدی ندارند، با نتایج این پژوهش سازگار نیست. در ١٨ واحد اختصاص‌یافته به تقویت مهارت‌های زبانی در مقطع کارشناسی رشتهٔ زبان و ادبیات عربی، هیچ واحدی به مهارت خواندن اختصاص داده نشده است؛ این در حالی است که در مقطع کارشناسی رشتهٔ زبان و ادبیات انگلیسی ١٢ واحد، در رشتهٔ زبان و ادبیات فرانسه ٨ واحد، در رشتهٔ زبان اسپانیایی ١٢ واحد و در رشتهٔ زبان روسی ١٢ واحد برای تقویت مهارت خواندن و درک مفاهیم درنظر گرفته شده است. درمجموع نیز واحدهای اختصاص‌یافته به مهارت‌های زبانی در رشتهٔ زبان و ادبیات عربی درمقایسه با واحدهای مهارت‌های زبانی در سایر رشته‌های زبان خارجی در ایران، اندک است. در رشتهٔ زبان و ادبیات انگلیسی ٣٠ واحد، در رشتهٔ زبان و ادبیات فرانسه ٢٤ واحد، در رشتهٔ زبان اسپانیایی ٣٦ واحد و در رشتهٔ زبان روسی ٢٦ واحد برای تقویت مهارت‌های زبانی درنظر گرفته شده است؛ بنابراین، توجه به مهارت خواندن در برنامهٔ درسی، به‌صورت اختصاص حداقل ٦ واحد به آن، ضروری به‌نظر می‌رسد. ارائهٔ واحدهای مربوط به مهارت خواندن، به‌ویژه در ترم‌های اول و دوم، علاوه‌بر بالا بردن ذخیرهٔ واژگانی، مفهومی و فکری دانشجویان، آنان را برای درک و فهم بهتر متون تخصصی که در ترم‌های سوم یا چهارم به بعد ارائه می‌شود، آماده می‌سازد.

- درمورد ضعف دانشجویان در توانش دستوری و به‌ویژه ضعف در کاربرد صحیح قواعد

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

در کلام، پیشنهاد می‌دهیم که تدریس قواعد به کلاس‌های صرف و نحو منحصر نباشد. به‌نظر می‌رسد که بسیاری از مدرسان به‌دلیل اختصاص ۲۰ واحد به آموزش صرف و نحو عربی در مقطع کارشناسی، دیگر به آموزش قواعد در دروس مهارت‌های زبانی نیازی ندارند؛ درحالی که اشارهٔ غیرمستقیم به قواعد و اختصاص زمانی مستقل به آن در کلاس‌های مهارت‌های زبانی، ممکن است که در تقویت مهارت‌های عملی دانشجویان در کاربرد قواعد نقش بسزایی داشته باشد.

– درمورد ضعف دانشجویان در توانش زبانی– اجتماعی که به‌صورت ضعف زبانی آن‌ها در ارتباط و تبادل دیدگاه‌ها با دیگران، ترس و خجالت از سخن گفتن و برقراری ارتباط، شرکت در بحث‌های گروهی و سخنرانی کلاسی نمود پیدا می‌کند، گنجاندن فعالیت‌های کلاسی ارتباط‌محور، مثل نقش بازی کردن، فعالیت‌های دونفره و گروهی، مقایسهٔ مجموعه‌ای از تصاویر و تشخیص تشابهات و اختلافات میان آن‌ها، جلسات بحث و تبادل نظر درمورد یک موضوع اجتماعی یا داستان یا فیلم و سایر فعالیت‌هایی که بر مشارکت و تبادل نظر دانشجویان با یکدیگر تأکید دارند، ممکن است تأثیرگذار باشد. برای ازبین بردن ترس از اشتباه که مانع برقراری ارتباط می‌شود، باید این دیدگاه تقویت شود که خطاهای زبانی پدیده‌ای عادی و جزئی از فرآیند تقویت زبان هستند که بهتر است با نگاه مثبت‌تر و مدارای بیشتری با آن‌ها برخورد شود. همچنین، موقعیت‌ها و فعالیت‌های شنیداری گفتاری نباید به‌صورت فایل‌های صوتی و دیالوگ‌های منفصل از سیاق و زندگی روزمره ارائه شود.

– برای تقویت توانش دانشجویان در تحلیل گفتمان نیز بهتر است نه‌تنها در مهارت‌های گفت‌وشنود، بلکه در محتوای برنامهٔ درسی که برای مهارت‌های خواندن و نوشتن ارائه می‌شود، به اهداف ارتباطی توجه و بر فرآیند ارتباط تأکید شود؛ نه اینکه فقط اشکال و ساختارهای زبانی درنظر گرفته شوند. زبان‌آموزان باید با اهداف واقعی بخوانند و بنویسند و این احساس را داشته باشند که خواندن و نوشتن آنان با هدف پر کردن یک فاصلهٔ اطلاعاتی صورت می‌گیرد.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

۶. پی‌نوشت‌ها

1. curriculum (المنهج)
2. needs Analysis (تحليل الحاجات)
3. lacks
4. communicative competence
5. grammatical competence (الكفاية النحوية)
6. sociolinguistic competence (الكفاية اللغوية الاجتماعية)
7. discourse competence (كفاية تحليل الخطاب)
8. Cowling
9. curriculum development in language teaching
10. information gap
11. genuine information flow

۷. منابع

- جلائی، مریم (۱۳۹۱). *دراسة المدخل التواصلی فی تدریس الأدب العربی المعاصر لطلاب العربیة لإیرانیین*. پایانامهٔ دکتری گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه اصفهان.
- چستن، کنت (۱۳۹۰). ***گسترش مهارت‌های آموزش زبان دوم***. ترجمهٔ محمود نورمحمدی. چ ۵. تهران: رهنما.
- ریتشاردز، جاک [بی‌تا]. ***تطویر مناهج تعلیم اللغة***. ترجمهٔ ناصربن عبدالله‌بن غالی و صالح‌بن ناصر الشویرخ. نسخه الکترونیکی.
- ریچاردز، جک سی و تئودور اس، راجرز (۱۳۸۸). ***رویکردها و روش‌ها در آموزش زبان (ویراست دوم)***. ترجمهٔ علی بهرامی. چ ۳. تهران: رهنما.
- ژرمن، کلود (۱۳۸۸). ***رویکرد ارتباطی در آموزش زبان***. ترجمهٔ روح‌الله رحمتیان. تهران: سمت.
- طعیمه، رشدی احمد، مدکور، علی احمد و إیمان أحمد هریدی (۲۰۱۰). ***المرجع فی مناهج تعلیم اللغة العربیة للناطقین بلغات أخری***. قاهرة: دارالفکر العربی.
- طهماسبی. عدنان، نیازی، شهریار، خمیجانی، علی‌اکبر و سعدالله همایونی (۱۳۹۳). «آموزش اهداف عمومی و دانشگاهی در مکالمهٔ زبان عربی با تکیه بر سیلابس مفهومی- کاربردی و روش کارمحور». ***دوماهنامهٔ جستارهای زبانی***. د ۵. ش ۵ (پیاپی ۲۱). صص ۱٤٥- ۱۸۱.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

- عاشور، راتب قاسم و محمد فؤاد الحوامده. (۲۰۰۹). ***فنون اللغة العربیة و أسالیب تدریسها***. عمان: عالم الکتب الحدیث.
- فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۸۱). «نقد و بررسی جایگاه مطالعات نیازسنجی در فرآیند برنامه‌ریزی درسی». ***فصلنامهٔ علوم انسانی دانشگاه الزهرا (س)***. س ۱۲. ش ٤۲. صص ۷٤-۱۰٤.
- لارسن، فریمن (۱۳۸۹). ***اصول و فنون آموزش زبان***. ترجمهٔ منصور فهیم و مستانه حقانی. چ ٥. تهران: رهنما.
- متقی‌زاده، عیسی، محمدی رکعتی، دانش و محسن شیرازی‌زاده (۱۳۸۹). «تحلیل و بررسی عوامل ضعف دانشجویان رشتهٔ زبان و ادبیات عربی در مهارت‌های زبانی ازدیدگاه استادان و دانشجویان این رشته». ***فصلنامهٔ پژوهش‌های زبان و ادبیات تطبیقی (جستارهای زبانی)***. د ۱. ش ۱.
- میرزائی، خلیل (۱۳۹۲). ***پژوهش، پژوهشگری و پژوهشنامه‌نویسی***. ج ۱. چ ۲. تهران: جامعه‌شناسان.
- میرزائی، فرامرز و علی نظری (۱۳۸٤). «ارائهٔ یک الگوی مناسب جهت کسب مهارت خواندن زبان عربی (برای دانشجویان رشتهٔ حقوق)». ***مجلهٔ انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی***. ش ۲.
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۰). ***برنامهٔ درسی؛ نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها (ویراست دوم)***. چ ٥. تهران: سمت.

References:

- Ashur, R. & M. Foad (2009). *Arabic Language Strategies and its Teaching Methods*. First Edition. Oman: ALAM ALKOTOB ALHADIS [In Arabic].
- Brindley, G. (1984). *Needs Analysis and Objective Setting in Adult Migration Programs. Sydney*: NSW Adult Migrant Education Service.
- Canale, M. & M Swain (1980). *Theorical bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing*. Applied Linguistics 1/1.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

- Caude, G. (2009). *Le point sur Lappproche Communiative en Didactique des Langues*. Translation: Ruhollah Rahmatian. 1th Edition. Tehran: SAMT [In Persian].
- CHastain, K. (2011). *Developing Second Language Skills: Theory and Practice*. Translator: Mahmoud Nour-Mohammadi.5th Edition. Tehran: RAHNEMA [In Persian].
- Cowling, J.D .(2007). "Needs analysis: Planning a syllabus for a series of intensive workplace courses at a leading Japanese compan". *.English for Specific Purposes*. (pp. 426-442) .
- Fathi Vajargah, K. (2002). "Study of the status of needs analysis studies in the Curriculum process". *Journal of Humanities.* Al-Zahra University. No. 42. pp. 74-104 [In Persian].
- Jalaei, M. (2013). *Examining Communicative Approach in The Teaching of Modern Arabic Literature to Iranian Non-native Speakers of Arabic*. Ph.D. Dissertation, Isfahan: University of Isfahan Faculty of Foreign Language [In Persian].
- Larsen. F. (2010). *Teaching Language in Principles and Techniques*. Translated by: Mansur Fahim & Mastaneh Haghani. Fifth Edition. Tehran: RAHNEMA [In Persian].
- Mehrmohammadi, M. (2011). *Curriculum: Views, Approaches and Perspectives*.5th Edition. Tehran: SAMT [In Persian].
- Mirzaei, F. & A.Nazari (2005*).* "Provide a Model For The Development Of Reading Skills In Arabic (For Law Students)". *Journal of Iranian Association of Arabic Language and Literature*. No. 2. pp. 113-141 [In Persian].
- Mirzaei, KH. (2013). *Research, Researching and Writing Researches*. Second edition. Tehran: JAMESHENASAN [In Persian].

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]

- Motaghizadeh, I. et. al., (2010). "Sources of weakness in language skills among the students of arabic language and literature: an exploration of viewpoints of the students and professors". *Comparative Language and Literature Research* (*Language Related Research).* Vol. 1. Issue 1. January and February. pp. 115-137 [In Persian].
- Richards, J. & T. Rodgers (2009). *Approaches and Methods in Language Teaching* (Second edition). Translated by: Ali Bahrami. Tehran: RAHNEMA [In Persian].
- Richards, J. (2001). *Curriculum Development in Language Teaching*. Translated by: Nasser bin Abdullah & Saleh bin Nasser. The Electronic Version [In Arabic].
- Richterich, R. (1980). *Definition of Language Needs and Types of Adults*. In J. Trimm, R. Richterich, J. Van.
- Roshdi Toaimeh, A. (2010). *Reference in the Arabic Language Teaching Curriculum for Speakers of other Languages*. First Edition. Cairo: DAR ALFEKR ALARABI [In Arabic].
- Suarez, T.M. (1996). *Needs Assessment. In: International Encyclopedia Teaching and Teacher Education*. Pergamon press.
- Tahmasebi, A. et. al. (2015*).* "Teaching AGAP and AGP in Arabic Conversation Based on NFS Model and Task-based Approach". *Language Related Research.* Vol. 5. No.5 (Tome 21), January, February & March. pp. 145-181 [In Persian].
- West, R. (1994). "Needs analysis in language teaching". *Language Teaching.* 27(1) pp. 1–19.

[Downloaded from lrr.modares.ac.ir on 2024-05-07]